

Tisková zpráva

ze dne 16. ledna 2008

k používání opatření omezujících pohyb osob v zařízení sociálních služeb v souvislosti s reportáží BBC

Historie

Problematikou omezování pohybu uživatele v zařízení sociálních služeb se ministerstvo práce a sociálních věcí dlouhodobě koncepčně zabývá již od roku 2002. V srpnu 2002 v souvislosti se Zprávou o stavu lidských práv v ČR Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Tato zpráva mimo jiné poukazovala na zneužívání klecových lůžek s mříží či sítí v zařízeních sociální péče v ČR a upozorňovala na absenci kontroly vycházející z neexistence nastavených pravidel.

Již na počátku koncepce MPSV v problematice práce s klientem s rizikem v chování vycházela ze dvou základních hledisek. Prvním je ochrana práv a důstojnosti uživatelů sociálních služeb a druhým je podpora poskytovatelům v postupném odstraňování omezovacích prostředků ze zařízení sociální péče.

V červenci 2004 MPSV zveřejnilo Metodické opatření pro mimořádné použití klecových lůžek se sítí v zařízeních sociální péče, které mělo pouze ráz doporučení. To označilo klecová lůžka s mříží za nepřijatelná a nastavilo požadavek evidence používání klecových lůžek se sítí. V květnu 2005 vešla v účinnost novela zákona o sociálním zabezpečení. Novela označila užívání prostředků omezujících pohyb osob za nepřijatelné, s výjimkou případů přímého ohrožení jejich zdraví a života nebo zdraví a života jiných osob, a to pouze po dobu nezbytně nutnou. Dále nastavila povinnost evidence a požadavek souhlasu lékaře s použitím prostředků omezujících pohyb uživatelů.

1. ledna 2007 nabyl účinnosti zákon č. 108/2006 Sb., který v § 89 upravuje problematiku Opatření omezující pohyb osob. Problematikou ochrany práv uživatelů včetně zajištění svobody pohybu a pobytu se v rámci zákona o sociálních službách zabývá také § 88 Povinnosti poskytovatelů sociálních služeb, § 97-§ 99 Inspekce kvality sociálních služeb a § 107 - § 108 Správní delikty. V návaznosti na zákon o sociálních službách je klíčovým materiálem také příloha vyhlášky č. 505/2006 Sb., v platném znění – Standardy kvality.

Dnešní stav

Český právní řád vychází z principu, že osobní svoboda každého je zaručena, proto zásahy do osobní svobody lze činit pouze v případech a za podmínek výslovně zákonem vyjmenovaných. Zákon o sociálních službách umožňuje užití opatření omezující pohyb pouze v případě, že člověk ohrožuje svoje zdraví a

život. V jiných případech je tedy omezení osobní svobody nelegální. Problematika opatření omezujících pohyb osob se týká všech druhů sociálních služeb.

Zákon přesně definuje postup, který je poskytovatel povinen dodržovat. V případě, že poskytovatel nepostupuje v souladu se zákonem, může mu být odebrána registrace jako sociální služby a zároveň mu může být udělena pokuta až 250 tisíc korun.

V souvislosti s užitím prostředků, které mohou uživatelům sociálních služeb omezit volný pohyb, je vždy nutné vyhodnotit, zda je daný nástroj užíván jako prostředek omezující pohyb osob, či zda je nástrojem ochrany uživatele a kde může dojít ke střetu zájmů mezi uživatelem sociální služby a poskytovatelem. Pokud je opatření užíváno jako ochrana či je potřebnou pomůckou pro podporu uživatele a zároveň v některých případech může bránit pohybu, mělo by být použito pouze v případě, že je to nezbytné. Vždy je pak nutné zohlednit konkrétní okolnosti a reálné individuální potřeby uživatele. Poskytovatel písemně vymezuje situace, kdy při užití ochranných prostředků může dojít k porušení svobody pohybu uživatele včetně pravidel pro řešení těchto situací a postupuje podle nich.

Při užití opatření omezující pohyb osob je nutné vždy zachovávat individuální přístup vycházející z reálných potřeb každého uživatele. Nelze hodnotit postupy užívané v sociálních službách paušálně. V některých případech může být nelegální například jen nepodání chodítka imobilnímu seniorovi, v jiných případech může být dětské lůžko s vysokými postranicemi ochranným prostředkem v případě, že jsou uživateli, který v něm pobývá zajišťovány jeho potřeby včetně např. aktivizace a společenského kontaktu. V rámci inspekcí kvality MPSV vždy tyto případy hodnotí individuálně.

Při práci s uživatelem, u kterého existuje riziko nutnosti opatření omezující pohyb osob, organizace pravidelně provádí a vyhodnocuje analýzu dané situace, ve které dochází k chování, které ohrožuje život či zdraví uživatele nebo jiné osoby. Organizace zjišťuje příčiny rizikového chování a následně upravuje podmínky, které mohou být spouštěčem nebezpečného chování u uživatele, nebo odstraňuje jinou příčinu, která vede k takovému chování např. uspokojením potřeb uživatele. Tyto analýzy jsou součástí plánování a způsobu přehodnocování procesu poskytování sociální služby u uživatele v písemné podobě.

V případě, že poskytovatel sociálních služeb je nucen přistoupit k užití opatření omezující pohyb osob, musí postupovat podle zákona o sociálních službách. V této situaci musí být vyčerpány všechny možnosti verbálního i nonverbálního zklidnění situace a jsou použity všechny strategie vedoucí ke zmírnění napětí – odvrácení pozornosti, rozptýlení, aktivní naslouchání aj. Uživatel musí být vždy vhodným způsobem informován, že bude proti němu použit zásah opatřením omezujícím pohyb, tak, aby tomuto porozuměl. Po splnění výše uvedených podmínek lze přistoupit k zásahu opatřením omezujícím pohyb, jestliže riziko nepřistoupení k zásahu převyšuje riziko užití omezovacího opatření. Poskytovatel je vždy povinen volit nejmírnější opatření. Zasáhnout lze nejprve pomocí fyzických úchopů (pravidel šetrné sebeobrany), ve kterých by měl být personál proškolen, za přítomnosti odpovídajícího množství pracovníků. MPSV ČR v letech 2004 – 2005 ve spolupráci s Britským velvyslanectvím vyškolilo čtyřicet Průvodců dobrou praxí při práci s klientem s rizikem v chování, kteří tuto metodu předávají pracovníkům v sociálních službách (www.restrikce.cz).

Trvá-li situace ohrožení, připouští se umístění uživatele do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu, kde je zajištěn řádný dohled personálu. Pobyt v místnosti je samozřejmě možný pouze po dobu nezbytně nutnou. V případě nutnosti je jako opatření omezující pohyb možná aplikace léků podle podmínek uvedených v zákoně. Aplikace léků je možná pouze na základě ordinace lékaře. Česká republika nechce jít cestou podávání vysokých dávek léků pro zklidnění a dává přednost dalším opatřením podle individuálních potřeb každého uživatele.

Situace omezení může trvat jen po dobu nezbytně nutnou, dokud probíhá přímé ohrožení chováním uživatele. Nikdy nesmí být jejím smyslem trestání či vyvolání pocitu viny uživatele, stejně jako nedostatek pracovníků. Po použití opatření omezujícího pohyb uživatele jsou zákonní zástupci uživatele o této skutečnosti informováni. Zákonní zástupci uživatele jsou informováni neprodleně, jak to situace umožňuje.

Poskytovatel sociálních služeb je povinen vést evidenci případů použití opatření omezujících pohyb osob a společně s uživatelem, v jehož jednání je možné předpokládat ohrožení jejího zdraví a života nebo zdraví a života jiných osob, plánuje, průběžně hodnotí, popřípadě mění průběh poskytování sociální služby s ohledem na prevenci rizikového chování a vytváří a uplatňuje systém získávání a předávání potřebných informací mezi zaměstnanci o prevenci, průběhu a postupech řešení rizikových situací, kdy může dojít k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob.

Problematiku užití opatření omezující pohyb osob v zařízení sociálních služeb zjišťují Inspekce kvality sociálních služeb. Každý krajský úřad provádí inspekci na svém území nestátní neziskové organizace, církevní organizace a příspěvkové organizace měst. MPSV provádí inspekci u příspěvkových organizace krajů. Úřady se v rámci výkonu inspekci řídí správním řádem a vždy si stanoví plán inspekci na určité období. Kromě inspekci předem stanovených v plánu inspekci tyto instituce také reagují na podněty a stížnosti a vykonávají specializované inspekce věnující se problematice ochrany práv uživatelů a opatření omezující pohyb osob. Kdokoli může na instituce pověřené výkonem inspekci obrátit s podnětem nebo stížností na porušování lidských práv. Tato stížnost je následně prošetřena.

Užití opatření, které v některých případech mohou omezit pohyb uživatelů sociální služby je vysoce specifické. Naprosto nelze hodnotit případy v zařízení sociálních služeb bez podrobné znalosti každého jednotlivého případu, znalosti potřeb každého jednotlivého uživatele a všech nástrojů, které jsou v daném zařízení užívány. Jedna věc může být v jednom případě porušením lidské svobody a v jiném případě ochranou uživatele v podporu jeho specifických potřeb. Odborné lékařské analýzy (viz. např. MUDr. Petišková, M. a MUDr. Stuchlík, J.: Psychiatrická medikace v ústavech sociální péče) nám jasně ukazují, že nadměrná medikace vedoucí ke zklidnění uživatelů výrazně zvyšuje jejich závislost na sociální službě a snižuje individuální schopnosti uživatelů. Zájmem České republiky naopak je vést uživatele k co nejvyššímu rozvoji jejich schopností a podporovat poskytovatele sociálních služeb k užití takových metod, kterými budou nejen lidská práva zajištěna, ale také rozvíjeny metody práce s uživateli, se zvýšenou potřebou ochrany a specifickou mírou potřeb.

Závěr

Ke konkrétní reportáži BBC lze uvést následující.

Ze záběrů, které štáb BBC poskytl MPSV k nahlédnutí, se nedalo z výše uvedených důvodů posoudit, zda se jedná o porušení zákona. Nicméně lze vyloučit, že by v těchto případech byla používána tradiční klecová lůžka. Dětské postele s posuvnými postranicemi a postele pro dospělé klienty s adekvátně vysokými postranicemi lze použít ve výjimečných případech, které musí být náležitým způsobem doloženy, mj. stanoviskem lékaře a za souhlasu zákonného zástupce klienta. Prioritou při používání těchto opatření je ochrana zdraví klienta, které je tak podle našeho názoru chráněno mnohem lépe, než při aplikaci silných medikamentů.

Postup BBC považujeme za neprofesionální z následujících důvodů:

- Reportáž nezmiňuje stanovisko vedení příslušných zařízení, která by mohla použití postelí s postranicemi odůvodnit. Nelze proto a priori předem tvrdit, že je porušován zákon.
- Štábu poskytl hodinový rozhovor ředitel odboru sociálních služeb MPSV Martin Žárský, který vysvětloval všechny výše uvedené aspekty používání těchto ochranných opatření. V reportáži nakonec z rozhovoru zazněla jediná věta, že ministerstvo vyšle do těchto zařízení inspekci. Takto je vytvořen dojem, že štáb BBC přijel do Prahy s hotovým vyzněním reportáže, aniž by byly podrobně rozebrány názory oponentů.

Přesto MPSV podnět bere vážně a vyšle do příslušných zařízení inspekci, aby posoudila, zda v těchto případech nedošlo k porušení podmínek k používání těchto postelí podle zákona o sociálních službách.

Jiří Sezemský

vedoucí oddělení styků s veřejností